

GRUPĖS IEŠKINYS – VEIKSMINGA TEISĖS Į TEISMINĘ GYNYBĄ
ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖ

Egidijus Krivka *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4593
Elektroninis paštas ekrivka@mruni.lt*

Pateiktas 2007 m. sausio 31 d., parengtas spausdinti 2007 m. balandžio 5 d.

Santrauka. Civilinio proceso teisės teorijoje grupės ieškinio institutas laikomas dviejų procesinių institutų: procesinio bendrininkavimo ir procesinio atstovavimo, savotiška sinteze, tačiau jo negalima tapatinti su procesinio bendrininkavimo institutu. Grupės ieškinio institutas pasižymi originalumu, nes apima procesinio bendrininkavimo be visų bendrininkų įtraukimo į procesą ir procesinio atstovavimo neturint formalių įgaliojimų institutus, todėl procesinio bendrininkavimo ir procesinio atstovavimo institutų santykio su grupės ieškinio institutu moksliniai teisiniai tyrimai padeda geriau pažinti grupės ieškinio instituto ypatybes. Jei dėl didelio asmenų skaičiaus išsenka procesinio bendrininkavimo galimybės, tai šios problemos sprendimas – grupės ieškiny. Grupės ieškinio procese teisminė gynyba tampa prieinama visiems suinteresuotiems asmenims ir tai nepriklauso nuo jų materialinių ir kitokių galimybių, nuo organizacinių ir asmeninių savybių.

Esant procesiniam bendrininkavimui kiekvienas bendrininkas veikia savo vardu, turi teisę savarankiškai vesti savo bylą, į teismo posėdį turi būti kviečiami visi bendrininkai, bendrininkai gali pavesti bylą vesti vienam iš bendrininkų. Jei bendrininkų grupė nedidelė, tai procesinis bendrininkavimas būna veiksmingas. Kuo daugiau bendrininkų, tuo procesinis bendrininkavimas yra mažiau veiksmingas, o peržengus tam tikrą jų skaičiaus ribą procesinis bendrininkavimas tampa beveik neįmanomas. Kai dėl didelio asmenų skaičiaus procesinis bendrininkavimas yra neįmanomas, civilinio proceso teisės teorija ir praktika siūlo taikyti grupės ieškinio institutą, kuris įveikia procesinio bendrininkavimo instituto trūkumus ir išsaugo šio instituto pranašumus.

Autorius mano, kad grupės ieškinio procesą reglamentuojančių normų įteisinimas Lietuvoje nesukeltų jokių esminių problemų ir nepageidaujamų padarinių, nes Lietuvos teisės sistemoje jau veikia procesinio bendrininkavimo ir procesinio atstovavimo institutai. Grupės ieškinio proceso šalis yra grupė kaip vientisa ir nedaloma visuma. Tokio proceso metu nedalyvaujančių grupės narių vardu veikia grupei atstovaujantis ieškovas arba atstovaujantis atsakovas. Grupės atstovo įgaliojimai atstovauti grupei ir nedalyvaujantiems jos nariams grupės ieškinio proceso metu nėra kaip nors specialiai įforminti, nes grupės atstovo teisės ir pareigos yra įtvirtintos grupės ieškinio instituto teisės normomis. Lietuvoje sektinas pavyzdys galėtų būti šiame straipsnyje analizuotas klasikinis grupės ieškinio instituto modelis ir jame įteisintos būtinosios ir pakankamos grupės ieškinio pateikimo ir priėmimo teisme sąlygos.

Pagrindinės sąvokos: grupės ieškiny, procesinis bendrininkavimas, procesinis atstovavimas.

ĮVADAS

Globalizuojantis visuomeninėms ir ekonominėms sistemoms, prekių ir paslaugų gamybai bei jų vartojimui įgaunant masiškumo pobūdį, socialiniai ekonominiai reiškiniai daro įtaką vis gausesnių tokių pačių teises ar pareigas turinčių asmenų grupių teisėms ir teisėtiems in-

teresams. Tokia visuomeninių ir ekonominių santykių sistema lemia teisinių santykių turinį, todėl šie santykiai įgyja masiškumo požymių, šiulaikinė visuomeninių ekonominių santykių sistema vietoj anksčiau buvusio dvišalio pobūdžio įgyja daugiašalį pobūdį, o civilinė apyvarta tampa sudėtingesnė. Tokiomis sąlygomis verslo subjektų stambėjimas ir milžiniški jų veiklos mastai kelia pavojų, kad gali būti pažeisti jau ne vieno ar keleto žmonių, o į vienodą teisinę ir faktinę padėtį patekusių gausių žmonių grupių teisės ir teisėti interesai. Neigia-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros lektorius.

mas tokių reiškinių pobūdis praktikoje pasireiškia kaip masiniai teisės pažeidimai, pavyzdžiui, aplinkos ir maisto produktų užterštumas, defektiniai ir pavojingi masinio vartojimo reikmenys, blogos kokybės paslaugos, nesąžiningos vartojimo sutarčių sąlygos, nesąžininga viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veikla, įvairios sukčiavimo aferos, asmenų lygių teisių pažeidimai. Tokie masiniai gausių asmenų grupių teisių ir teisėtų interesų pažeidimai laikytini ne tik individualių subjektinių teisių, bet ir viešojo intereso pažeidimais.

Civilinio proceso teisė turėtų atitikti materialinių civilinių teisių santykių lygį ir būklę ir tokių santykių subjektams pasiūlyti tinkamas teisminės gynybos priemones. Nurodyti civilinių teisių santykių globalizmo, daugiašališkumo ir masiškumo požymiai rodo būtinumą, be Lietuvos civilinio proceso teisėje žinomų ir naudojamų tradicinių keletu asmenų teisių ir teisėtų interesų gynimo procesinių priemonių: procesinio bendrininkavimo, procesinio atstovavimo, vienaarūšių bylų sujungimo, kitų asmenų teisių gynbos, ieškoti naujų gausių grupių teisminės gynybos priemonių. Tokios aplinkybės rodo, kad gausių grupių teisių ir teisėtų interesų gynimo teisminėmis priemonėmis problema Lietuvoje yra svarbi ir reikšminga.

Šio straipsnio tyrimo objektas – gausių grupių teisių ir teisėtų interesų teisminės gynybos problemos civiliniame procese. Šiame straipsnyje atliktų mokslinių tyrimų tikslas – išanalizuoti gausių grupių teisių ir teisėtų interesų gynbos galimybes Lietuvos civiliniame procese, įvertinti grupės ieškinio instituto veiksmingumą palyginus jį su kitais kelių asmenų arba asmenų grupių subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynbos teisės institutais bei priemonėmis ir pateikti pasiūlymus gerinti gausių grupių teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo veiksmingumą. Mokslinio tyrimo tikslui pasiekti taikyti analizės ir sintezės, loginis, lyginamasis, apibendrinimo, sisteminės analizės ir kiti mokslinio tyrimo metodai.

1. GAUSIŲ GRUPIŲ TEISIŲ IR TEISĖTŲ INTERESŲ GYNYBOS PROBLEMOS LIETUVOS CIVILINIAME PROCESĖ

Lietuvos civilinio proceso teisėje įtvirtinti tokie kelių asmenų arba asmenų grupių subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynbos teisės institutai ir priemonės:

1) procesinio bendrininkavimo institutas – kai ieškinį pareiškia keli ieškovai arba ieškinys pareiškiamas keliems atsakovams, jeigu ieškinio dalykas yra bendrai pagal įstatymus jiems priklausančios teisės ar pareigos arba to paties pobūdžio reikalavimai ar įsipareigojimai, pagrįsti ta pačia faktine ir teisine medžiaga, kai kiekvienas iš reikalavimų galėtų būti atskiro ieškinio dalykas;

2) procesinio atstovavimo institutas – kai keli asmenys, esantys toje pačioje faktinėje ir teisinėje padėtyje ir todėl galintys būti procesiniais bendrininkais, suteikia įgaliojimus atstovui vesti jų civilinę bylą, todėl tolesnis atstovaujamojo asmenų dalyvavimas teismo posėdžiuose nebūtinai, jeigu teismas jų dalyvavimo neprižiūrta būtinu;

3) kelių civilinių bylų sujungimas – kai teismas, nustatęs, kad teisme yra kelios vienaarūšės bylos, kuriose dalyvauja tos pačios šalys, arba kelios bylos pagal vieno ieškovo ieškinius keliems atsakovams, arba pagal kelių ieškovų ieškinius tam pačiam atsakovui, sujungia tas bylas į vieną bylą;

4) prokuroro, valstybės ir savivaldybės institucijų ir kitų asmenų teisė pareikšti ieškinį viešajam interesui apginti – kai ieškinys viešajam interesui ginti tiesiogiai arba netiesiogiai susijęs su kitų asmenų teisėmis (viešojo intereso pažeidimas dažniausiai būna susijęs su kelių asmenų teisių ir teisėtų interesų pažeidimu), todėl šie asmenys įtraukiami į bylą kaip bendraieškoviai arba tretieji asmenys, nereiškiantys savarankiškų reikalavimų [1, p. 26–34];

5) grupės ieškinio institutas – viešajam interesui apginti gali būti pareiškiamas grupės ieškinys. Teisės doktrinoje grupės ieškinys apibrėžiamas kaip materialusis teisinis reikalavimas, kurį teisme pareiškia grupei atstovaujantis asmuo (ieškovas), gindamas teises ir interesus, priklausančius asmenų grupei, kai teismo sprendimas turės teisinę galią grupei kaip nedalomai visumai [2, p. 150–162];

6) išvestinio ieškinio institutas – tai grupės ieškinio atmaina, įtvirtinta Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme. Išvestiniu ieškiniu vienas ar keli akcininkai, gindami bendrovės teises ir teisėtus interesus, be formalių įgaliojimų, kartu gina ir bendrovės akcininkų visumos – grupės – teises ir teisėtus interesus. Akcininkas, išvestiniu ieškiniu gindamas bendrovės teises ir teisėtus interesus, netiesiogiai gina ne tik savo asmeninius, bet ir visų akcininkų, kaip asmenų grupės, teises ir interesus [3, p. 46–53].

Manome, kad, be šių įstatyme įtvirtintų kelių asmenų arba asmenų grupių teisių ir teisėtų interesų gynbos procesinių institutų ir priemonių, teisinėje praktikoje kaip viena iš bylinėjimosi strategijų gali būti taikomas bandomųjų bylų metodas ir taip sukuriamas faktinis precedentas [2, p. 155].

Lietuvoje procesinio bendrininkavimo ir procesinio atstovavimo institutai, civilinių bylų sujungimas ir prokuroro bei valstybės ir savivaldybės institucijų ieškinys viešajam interesui ginti yra reglamentuoti civilinio proceso ir kitų įstatymų normomis, todėl juos taikyti ginant kelių asmenų ir asmenų grupių teises bei teisėtus interesus nėra labai keblu, jeigu ginamų asmenų skaičius nėra pernelyg didelis.

Deja, Lietuvos Respublikos procesiniuose įstatymuose dar neįtvirtintos grupės ieškinių institutą ir išvestinių ieškinių institutą reglamentuojančios teisės normos, todėl šie institutai dar neveikia, nors Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 49 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta galimybė viešąjį interesą ginti grupės ieškiniiais [4], o Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtinta galimybė pateikti išvestinį ieškinį [5]. Šios problemos galėtų būti tinkamai išspręstos, jeigu Lietuvos Respublikos įstatymuose būtų įteisintos atitinkamos tokius procesus reglamentuojančios teisės normos.

Grupės ieškinio institutas yra pagrindinė veiksminga gausių grupių teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo procesinė priemonė, todėl jo tyrimai turi mokslinę ir praktinę reikšmę. Lietuvoje nepagrįstai vilkinamas grupės ieškinio procesą reglamentuojančių normų įteisinimas, nors toks įteisinimas neturėtų sukelti jokių esminių problemų ir nepageidaujamų padarinių.

2. GRUPĖS IEŠKINIO INSTITUTAS – PROCESINIO BENDRININKAVIMO IR PROCESINIO ATSTOVAVIMO INSTITUTŲ SINTEZĖ

Civilinio proceso teisės teorijoje grupės ieškinio institutas yra laikomas dviejų procesinių institutų: procesinio bendrininkavimo ir procesinio atstovavimo, savotiška sinteze. Grupės ieškinio institutas pasižymi originalumu, nes apima procesinio bendrininkavimo bei visų bendrininkų įtraukimo į procesą ir procesinio atstovavimo neturint formalių įgaliojimų institutus, todėl procesinio bendrininkavimo ir procesinio atstovavimo institutų santykio su grupės ieškinio institutu moksliniai teisiniai tyrimai padeda geriau pažinti grupės ieškinio instituto ypatybes.

Procesinis bendrininkavimas yra galimas, jeigu kelių ieškovų arba atsakovų ginčo dalykas yra bendrai pagal įstatymus jiems priklausančios teisės arba pareigos. Tai Lietuvos civilinio proceso teisėje vadinama privalomuoju bendrininkavimu. Jei ginčo dalykas yra to paties pobūdžio reikalavimai arba išpareigojimai, turintys tą patį faktinį ir teisinį pagrindą, kai kiekvienas iš reikalavimų galėtų būti atskiro individualaus ieškinio dalykas, – tai vadinama fakultatyviuoju bendrininkavimu.

Privalomojo procesinio bendrininkavimo pagrindas – civiliniai materialiniai teisiniai santykiai, kuriuose subjekcinė teisė ir su ja susijusi reikalavimo teisė priklauso keliems asmenims bendrai, arba teisinė pareiga ir su ja susijusi pareiga atsakyti taip pat priklauso keliems asmenims bendrai. Taigi vienas civilinis materialinis teisinis santykis susieja kelis – tris ir daugiau – asmenis. Kilus ginčui tokio civilinio materialiojo teisinio santykio pagrindu į civilinį procesą turi būti įtraukti visi teisinio santykio subjektai. Visų tokio teisinio santykio subjektų dalyvavimas teismo procese yra privalomas.

Fakultatyvusis procesinis bendrininkavimas gali atsirasti dviejų arba daugiau civilinių materialinių teisių santykių pagrindu, jeigu šie teisiniai santykiai turi tą patį faktinį ir teisinį pagrindą. Proceso ekonomiskumo, veiksmingumo, teisingumo ir teisių santykių stabilumo tikslais visus iš tokių teisių santykių kylančius ginčus geriau spręsti vienoje civilinėje byloje, nors teoriškai dėl kiekvieno ginčo galima kelti atskiras bylas. Toks procesinis bendrininkavimas nėra privalomas, nes ginčijamo civilinio materialinio teisinio santykio pobūdis kiekvieno bendrininko bylas leidžia nagrinėti atskiruose procesuose.

Procesinis bendrininkavimas turi daug pranašumų, nes padeda taupyti šalių ir teismo laiką ir išvengti teismų sprendimų, priimtų atskirose bylose, galimo prieš-

tarungumo, visi reikalavimai išnagrinėjami ne keliose, o vienoje byloje [6, p. 586].

Teisės literatūroje mokslininkai nurodo grupės ieškinio instituto panašumą su procesinio bendrininkavimo institutu, kai kurie net bando šiuos du proceso teisės institutus sutapatinti teigdami, kad „teisiniu požiūriu tokio tipo ieškiniai yra procesinis bendrininkavimas grynųjų pavidalu“ [7, p. 43] ir kad grupės ieškiniai yra didelio masto bendrininkavimas.

Manome, kad grupės ieškinio proceso prilyginimas dideliame procesiniame bendrininkavime iškreipia grupės ieškinio instituto teisinę idėją. Vien tik dėl grupės ieškinio instituto ir procesinio bendrininkavimo instituto kai kurių atskirų normų panašumo jokių būdų negalima jų tapatinti. Tarp procesinio bendrininkavimo ir grupės ieškinio institutų yra daug reikšmingų skirtumų, iš kurių keletą paminėsime.

Lietuvos procesinio bendrininkavimo instituto normos nustato, kad kiekvienas bendrininkas veikia savo vardu (CPK 44 straipsnio 1 dalis) ir turi teisę savarankiškai vesti bylą (CPK 44 straipsnio 4 dalis). Grupės ieškinio proceso šalis yra grupė kaip vientisa ir nedaloma visuma. Tokiame procese nedalyvaujančių grupės narių vardu veikia grupei atstovaujantis ieškovas arba atstovaujantis atsakovas. Kitų grupės narių teisė dalyvauti procese yra ribojama.

CPK 44 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad bendrininkai gali pavesti bylą vesti vienam iš bendrininkų. Tokio pavedimo atstovauti bendrininkams įforminimas turi atitikti įstatymų reikalavimus (CPK 57 straipsnis). Tuo tarpu grupės atstovo įgaliojimai grupės ieškinio procese atstovauti grupei ir nedalyvaujantiems jos nariams nėra kaip nors specialiai įforminami, nes grupės atstovo teisės ir pareigos įtvirtinamos grupės ieškinio instituto teisės normomis.

Lietuvos procesinio bendrininkavimo institutas numato, kad į teismo posėdį kviečiami visi bendrininkai, kuriems byla nėra užbaigta (CPK 44 str. 4 d.), bendrininkų gali būti labai daug, todėl surinkti juos į vieną procesą gali būti labai sunku arba beveik neįmanoma. Dažniausiai būna, kad nesiseka surasti visus suinteresuotus byla subjektus ir įtraukti juos kaip bendrininkus į bylą, ypač tais atvejais, kai jų yra daug. Sutelkus perneš daug bendrininkų į vieną procesą, nagrinėti tokios didelės apimties bylą gali būti beveik neįmanoma. Tokiais atvejais procesinio bendrininkavimo institutas tiesiog techniškai nepajėgus įvykdyti pagrindinį civilinio proceso uždavinį – apginti visų suinteresuotų asmenų teises ir interesus. Tuo pasireiškia vienas iš procesinio bendrininkavimo instituto trūkumų. Kai dėl didelio asmenų skaičiaus procesinis bendrininkavimas yra neįmanomas, civilinio proceso teisės teorija ir praktika siūlo taikyti grupės ieškinio institutą, kuris įveikia procesinio bendrininkavimo instituto trūkumus ir išsaugo šio instituto pranašumus, todėl ginant gausių grupių teises ir teisėtus interesus yra naudojamas grupės ieškinio institutas.

Grupės ieškinio instituto skiriamasis bruožas yra ne tik grupės gausumas, bet ir tai, kad procese dalyvauja ne visi grupės nariai, o tik tokie grupei atstovaujantys as-

menys – atstovaujantysis ieškovas ir (arba) atsakovas. Tai būtina dėl praktinių patogumų, proceso ekonomijos ir greito bylos nagrinėjimo. Praktiniai tokio atstovavimo patogumai pasireiškia tuo, kad į teismo posėdžius nekviečiama visa gausi grupė. Be to, kartais yra žinoma tik dalis grupės narių, nustatyti tikslų jų skaičių ne visada įmanoma.

3. KLASIKINIO GRUPĖS IEŠKINIO INSTITUTO ESMINIAI BRUOŽAI

Klasikiniu grupės ieškinio instituto etalonu teisės teorijoje ir praktikoje yra laikomas Jungtinių Amerikos Valstijų federalinių civilinio proceso taisyklių (toliau – JAV FCPT) 23 taisyklėje įtvirtintas grupės ieškinio institutas. JAV grupės ieškinio institutas tapo savotišku sektinu pavyzdžiu kitoms valstybėms (pvz., Švedija, Norvegija), kurios savo teisės sistemose įtvirtino arba rengiasi įtvirtinti grupės ieškinio institutą.

Kreipimosi į teismą su grupės ieškiniu tvarka yra nustatyta JAV FCPT 23 taisyklėje. Šios taisyklės (a) punktas numato, kad vienas ar daugiau grupei atstovaujančių grupės narių turi teisę visų grupės narių vardu kreiptis į teismą su grupės ieškiniu arba prieš juos gali būti pareikštas grupės ieškiny, jeigu įvykdytos šios keturios būtinosios grupės ieškinio pateikimo teismui sąlygos:

- 1) grupė yra tokia gausi, kad visų jos narių procesinis bendrininkavimas beveik neįmanomas;
- 2) yra bendrų visai grupei teisės arba fakto klausimų;
- 3) grupei atstovaujančių grupės narių reikalavimai ar atsikirtimai yra būdingi grupės reikalavimams ar atsikirtimams;
- 4) atstovaujantys grupei nariai sugebės sąžiningai ir adekvačiai ginti grupės teises ir teisėtus interesus.

Viena iš grupės ieškinio pateikimo teismui sąlygų yra grupės gausumo sąlyga. Pagal JAV FCPT 23 (a) (1) taisyklę grupės gausumas reiškia tokį didelį jos narių skaičių, kad procesinis bendrininkavimas beveik neįmanomas. JAV patariamojo komiteto 1937 m. pastabose dėl JAV FCPT 23 taisyklės priėmimo nurodoma: „Pagrindinis buvusios 38 taisyklės taikymo kriterijus yra klausimas, ar bendrą arba visuotinį interesą turinti asmenų grupė yra tokia gausi, kad visų asmenų dalyvavimas procese neįmanomas“ [8].

JAV FCPT 23 (a) (1) taisyklė nenustato kokių nors reikalavimų dėl minimalaus grupės narių skaičiaus. Vienais atvejais gali būti patvirtinta 20 asmenų grupė, o kitais – 300 asmenų grupė nebus patvirtinta dėl neįvykdyto grupės gausumo reikalavimo. Šis klausimas grupės ieškinio teorijoje yra diskutuotinas. JAV teismų praktika rodo, kad nesudėtingose bylose, kuriose grupės narių skaičius viršija 40, yra laikoma, kad grupės gausumo reikalavimas yra įvykdytas, jeigu mažiau kaip 25 – tai grupės narių skaičius yra per mažas. Bylose, kuriose narių skaičius svyruoja tarp 25 ir 40, svarbiais tampa atstumai tarp grupės narių gyvenamųjų vietų, grupės narių individualių reikalavimų dydis, bylos sudėtingumas.

Sprendami grupės gausumo klausimą teismai taip pat gali kreipti dėmesį ir į potencialių arba būsimų ieškovų tikėtiną buvimą [9, p. 29–30, 35–36].

JAV FCPT 23 (a) (1) taisyklė grupės narių pakankamą gausumą ir kartu grupės ieškinio proceso galimumą sieja su tokiu grupės narių skaičiumi, kuriam esant procesinis bendrininkavimas taptų beveik neįmanomas. Šis kriterijus yra vertinamojo pobūdžio, teismas savo nuožiūra nustato, ar procesinis bendrininkavimas įmanomas. Jeigu grupė padalijama į pogrupius, tai kiekvienas pogrupis turi tenkinti grupės gausumo sąlygą.

JAV FCPT 23 (a) (2) taisyklėje įtvirtintas reikalavimas dėl bendrų visai grupei teisės klausimų reiškia, kad visiems gausios grupės nariams egzistuoja bendri teisės klausimai, o bendrų fakto klausimų buvimas reiškia, kad egzistuoja bendri juridiniai faktai arba įvykiai, susiję su kiekvieno grupės nario teisėmis ir interesais. Iš to reikalavimo išplaukia, kad grupės ieškiny turi būti grindžiamas teisės ir fakto klausimais, kurie yra bendri visai grupei, ir kad grupės ieškiny negali būti teismo priimtas, jeigu jame nėra tokių bendrų klausimų. Bendrumo reikalavimas yra įvykdytas, jeigu egzistuoja bent vienas bendras teisės arba fakto klausimas.

JAV FCPT 23 (a) (3) taisyklėje įtvirtinta gausios grupės atstovų ir grupės reikalavimų tipiškumo sąlyga reiškia, kad grupės atstovų keliami ieškinio reikalavimai atitinka jos narių bendrus interesus. Reikalavimų tipiškumą konstatuoja teismas. Klausimą dėl reikalavimų tipiškumo laikymosi teismas gali spręsti teigiamai net ir esant kai kuriems faktiniams grupės atstovo ir kitų grupės narių reikalavimų skirtumams. Visų grupės narių individualūs ieškinio reikalavimai gali ir nebūti absoliučiai identiški, tačiau bendras jų panašumas teismui turi būti akivaizdus. Grupės narių teisiniai reikalavimai ir argumentai turi turėti tam tikrus bendrus bruožus.

Grupės ieškinio ypatybė yra ta, kad visos grupės vardu procese dalyvauja vienas arba keli atstovai, kuriems keliami reikalavimai yra įtvirtinti JAV FCPT 23 (a) (4) taisyklėje. Šioje taisyklėje įtvirtintas grupės narių teisių ir teisėtų interesų atstovavimo sąžiningumas ir adekvatumas reiškia, kad grupės interesams teisme atstovautų asmenys, kurie iš tikrųjų turi tokią teisę, tiesiogiai nustatytą civilinio proceso normomis.

Atstovo adekvatumas reiškia, kad jis atitinka teisinius kriterijus. JAV civilinio proceso normos nustato reikalavimus dėl grupės atstovo teismo ir veiksnio bei jo privalomo priklausymo atstovaujamai grupei. Reikalavimas dėl grupės atstovo privalomo priklausymo jo atstovaujamai grupei neleidžia tokiam asmeniui iki teismo nagrinėjimo pradžios pateikti pareiškimą dėl savanoriško pasitraukimo iš grupės. Kad grupės atstovas gautų teismo leidimą atstovauti grupei, būtinos sąlygos yra atstovo asmeninis suinteresuotumas byla, kitų grupės narių pasitikėjimas šiuo asmeniu, teismo pripažinimas, kad šis asmuo yra grupės narys.

Grupės atstovo sąžiningumas reiškia, kad savo įgaliojimus atstovauti grupei jis vykdys tinkamais ir teisėtais būdais gindamas visų grupės narių teises ir teisėtus interesus, maksimaliai panaudodamas savo jėgas, žinias ir kitus savo asmeninius sugebėjimus.

JAV FCPT 23 (a) (4) taisyklėje įtvirtintas reikalavimas dėl grupės atstovo sąžiningumo ir adekvatumo yra bene svarbiausia grupės ieškinio pateikimo sąlyga. Teismo sprendimas grupės ieškinio byloje sukelia teises pasekmes visai grupei, t. y. ne tik grupei atstovaujančiam ieškovui ar atsakovui, bet ir visiems nedalyvavusiems byloje grupės nariams, todėl grupės ieškinių proceso esminiu elementu tampa individualiam procesui nebūdinga teismo sprendimo *res judicata* galia visiems grupės nariams. Grupės ieškinio dalykas yra ir nedalyvaujančių asmenų teisės ir teisėti interesai, todėl jie turi būti apsaugoti nuo nesąžiningo ir nekompetentingo atstovavimo. Tai gali būti įgyvendinama grupės ieškinių procese vykdant atstovavimo adekvatumo teisminę kontrolę ir (ar) nustatant *res judicata* principo reglamentavimą grupės ieškiniuose, taip pat turi būti užtikrinta tinkama pusiausvyra tarp atstovavimo adekvatumo ir teismo sprendimo *res judicata* galios.

Kad būtų pasiekta pusiausvyra tarp atstovavimo adekvatumo ir teismo sprendimo *res judicata* galios, praktikoje naudojamos dvi pagrindinės alternatyvos: arba teismo sprendimas tampa privalomas visiems grupės nariams, nesvarbu, kokia bylos baigtis (tai yra dominuojanti taisyklė bendrosios teisės grupės ieškinių doktrinoje), arba teismo sprendimas tampa privalomas visiems grupės nariams tik tada, kai jis yra palankus grupei [10, p. 54–64].

JAV Aukščiausiasis Teismas 1997 m. konkrečioje byloje pažymėjo, kad atstovavimo adekvatumo, bendrų teisės ir fakto klausimų buvimo ir reikalavimų tipiško sąlygos turi tendenciją susilieti. Visi šie reikalavimai skirti nustatyti, ar grupės ieškinio nagrinėjimas būtų ekonomiškai, ar atstovų reikalavimai ir grupės reikalavimai yra tarpusavyje susiję ir ar bus tinkamai apginti nedalyvaujančių grupės narių interesai [11].

Aptartos grupės gausumo, bendrų teisės ir fakto klausimų buvimo, reikalavimų tipiško ir atstovavimo sąžiningumo bei adekvatumo sąlygos yra būtinosios, bet jų nepakanka pradėti grupės ieškinio procesą. Prieš patvirtindamas grupės ieškinį, teismas turi nustatyti, ar, be jau nurodytų keturių būtinųjų sąlygų, grupės ieškinys tenkina bent vieną iš trijų JAV FCPT 23(b) taisyklėje nurodytų reikalavimų:

- 1) grupės narių individualių ieškinių arba individualių ieškinių prieš juos pateikimas keltų pavojų dėl atskiriems grupės nariams turinčių reikšmės prieštarų ar skirtingų teismo sprendimų, kurie priešingą šalių įpareigotų nevienodai elgtis, arba atskiriems grupės nariams reikšmės turinčių teismo sprendimų, kurie faktiškai turėtų įtaką kitų, nesančių bylos šalimi, grupės narių interesams arba iš esmės sumažintų ar apsunkintų jų galimybes ginti savo interesus;
- 2) grupei priešingos šalies veikimo ar neveikimo pagrindai susiję su grupe, todėl būtų galima priimti atitinkamą draudžiantį (angl. *injunctive relief*) ar nustatantį šalių teises ir pareigas (angl. *declaratory relief*) galutinį teismo sprendimą, kuris apimtų visą grupę;

- 3) teismas nutaria, kad bendri visai grupei teisės ar fakto klausimai vyrauja prieš klausimus, susijusius tik su individualiais grupės nariais, ir kad sąžiningumo bei efektyvumo požiūriu grupės ieškinys yra pranašesnis už kitas esamas ginčų sprendimų priemones. Nustatant šių aplinkybių egzistavimą turi būti atsižvelgiama į: a) grupės narių suinteresuotumą asmeniškai ginti savo teises arba gintis atskirose bylose; b) grupės narių ar prieš grupės narius inicijuotų bylų apimtį ir prigimtį; c) galimybes sutelkti ieškinių nagrinėjimą viename teisme; d) galimus sunkumus nagrinėjant ir sprendžiant grupės ieškinius.

Manome, kad minėtos būtinosios ir pakankamos grupės ieškinio pateikimo ir priėmimo teisme sąlygos gali būti be jokių kliūčių taikomos reglamentuojant grupės ieškinio procesą Lietuvoje.

IŠVADOS

1. Atlikti procesinio bendrininkavimo ir procesinio atstovavimo institutų santykio su grupės ieškinio institutu moksliniai teisiniai tyrimai ir klasikinio grupės ieškinio instituto teisės normų analizė rodo, kad grupės ieškinio instituto negalima tapatinti su procesinio bendrininkavimo institutu. Kai nuo teisės pažeidimų nukentčia daug asmenų, tai procesinio bendrininkavimo, procesinio atstovavimo ir civilinių bylų sujungimo institutai leidžia savo teises apginti tik iniciatyviems, žinantiems savo teises ir turintiems pakankamai laiko ir materialinių išteklių asmenims. Grupės ieškinio procesas išsprendžia šias problemas, nes teisminė gynyba tampa prieinama visiems suinteresuotiems asmenims, ir tai nepriklauso nuo jų materialinių ir kitokių galimybių, nuo jų organizacinių ir asmeninių savybių.

2. Esant procesiniam bendrininkavimui kiekvienas bendrininkas veikia savo vardu, turi teisę savarankiškai vesti savo bylą, į teismo posėdį turi būti kviečiami visi bendrininkai, bendrininkai gali patikėti bylą vesti vienam iš bendrininkų. Tokiuose teisiniuose santykiuose bendrininkų masiškumo laipsnis lemia bendrininkų grupės interesų teisminės gynybos veiksmingumą. Jei bendrininkų grupė nedidelė, tai procesinis bendrininkavimas būna veiksmingas. Kuo daugiau bendrininkų, tuo procesinis bendrininkavimas yra mažiau veiksmingas, o peržengus tam tikrą jų skaičiaus ribą procesinis bendrininkavimas tampa beveik neįmanomas.

3. Grupės ieškinys yra racionalus būdas taupyti žmogiškuosius ir materialinius išteklius teismų sistemoje, nes turi teigiamą poveikį proceso ekonomijai, nes vienoje byloje išnagrinėjami daugybės asmenų ieškiniai reikalavimai tais atvejais, kai pasinaudoti procesinio bendrininkavimo galimybėmis yra ypač sunku arba beveik neįmanoma.

4. Civilinio proceso teisės teorijoje grupės ieškinio institutas laikomas dviejų procesinių institutų: procesinio bendrininkavimo ir procesinio atstovavimo, savotiška sinteze. Grupės ieškinio institutas pasižymi originalumu, nes apima procesinio bendrininkavimo be visų bendrininkų įtraukimo į procesą ir procesinio atstova-

vimo neturint formalių įgaliojimų institutus. Grupės ieškinio procesą reglamentuojančių normų įteisinimas Lietuvoje neturėtų sukelti jokių esminių problemų ir nepažeidžiamų padarinių, nes Lietuvos teisės sistemoje jau veikia procesinio bendrininkavimo ir procesinio atstovavimo institutai. Sektinas pavyzdys galėtų būti šiame straipsnyje analizuotas klasikinio grupės ieškinio instituto modelis ir jame įteisintos būtinosios ir pakankamos grupės ieškinio pateikimo ir priėmimo teisme sąlygos.

LITERATŪRA

1. **Krivka E.** Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse // *Jurisprudencija*. 2003. T. 37(29).
2. **Krivka E.** Grupės ieškinio problemos Lietuvos civilinio proceso teisėje // *Jurisprudencija*. 2004. T. 52(44).
3. **Krivka E.** Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje // *Jurisprudencija*. 2006. T. 4(82).
4. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas // *Valsybės žinios*. 2002. Nr. 36-1340.
5. **Lietuvos Respublikos** akcinių bendrovių įstatymas // *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 123-5574; 2004. Nr. 33 (*taisymas*); 2005. Nr. 84-3109.
6. **Driukas A., Valančius V.** Civilinis procesas: teorija ir praktika. T. 1. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
7. **Батаева Н. С.** Необходимо ввести институт группового иска // *Российская юстиция*. 1998. № 10.
8. **Federal Rules** of Civil Procedure. Notes to Rule 23 // <http://www.law.cornell.edu/rules/frcp/ACRule23.htm>.
9. **Колесов П. П.** Групповые иски в США. – Москва: ООО «Городец-издат», 2004.
10. **Krivka E.** *Res judicata* principo įgyvendinimo grupės ieškinių procese problemos // *Jurisprudencija*. 2004. T. 53(45).
11. *Amchem Products, Inc. v. Windsor*, 521 U. S. 591 (1997) // <http://www.vlex.us/caselaw/>

GROUP ACTION LIKE AN EFFECTIVE MEANS OF JUDICIAL DEFENCE

Egidijus Krivka*

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

As legal researches of the relation between the institutes of joinder of parties and procedural representation and the institute of group action as well as analysis of legal norms of the classical group action show in the article, the institute of group action cannot be identified with the institute of joinder of parties. When the joinder of parties is impossible due to a great number of persons, the group action can be a solution to the problem. In the event legal violations affect many persons, only the persons, who are proactive, knowing their rights, and possessing enough time and material resources, can make a use of the institutes of joinder of parties, procedural representation, and joinder of cases. These problems are resolved by the procedure of group action because it makes judicial de-

fence available to all persons concerned irrespective of their material standing and other capacities as well as of organizational and other personal characteristics.

As far as the joinder of parties is concerned, each joint party acts in his own name and has a right to conduct a case independently. All joint parties have to be invited to the hearing. They can also commit the case to one of joint parties. In such legal relationships, effectiveness of judicial defence of group interests is conditioned upon a number of joint parties. If a group is small, the joinder of parties is effective. The greater a number of joint parties is, the lesser effectiveness of the joinder of parties occurs. After a certain number is exceeded, the joinder of parties becomes almost impossible. When the joinder of parties is impossible due to a great number of persons, the theory and practice of the civil procedure suggest the institute of group action, which overcomes deficiencies and uses advantages of the institute of joinder of parties.

The group action is a rational means to save human and material resources in the judicial system since it affects positively the economy of the proceedings as claims of many persons are tried in one case in the event the use of the joinder of parties is especially difficult or almost impossible. The group action is the major effective procedural means of judicial defence for numerous groups.

The theory of civil procedure considers the institute of group action as a sort of synthesis of two procedural institutes – the joinder of parties and procedural representation. The institute of group action distinguishes for its originality because it includes the institute of joinder of parties without a need to join all parties into the proceedings and the institute of procedural representation without a need of formal authorisations. Enactment of norms regulating the procedure of group action should not create any material problems or adverse effects in Lithuania since the institutes of joinder of parties and of procedural representation are already functioning here. The party in the group action is a group as a one undivided entity. The plaintiff or defendant representing a group acts on behalf of such group's members, who do not participate in the proceedings. The representative of a group has no special authorisations to represent a group and non-participating members in the procedure of group action because rights and duties of a member of a group are determined by legal norms of the group action. The model of the institute of classical group action analyzed in this article could be followed in Lithuania because it includes necessary and sufficient conditions for submission and admission of the group action.

Keywords: group action, joinder of parties, procedural representation.

* Social Sciences, Law, Doctor. Lecturer of the Civil Procedure Department, Faculty of Law, Mykolas Romeris University.